ناوی گیانداران له زمانی کوردیدا م.ی. هیوا احمد عصاف(ماستهر) زانکوی سوّران

اسماء الحيوانات في اللغة الكردية م.م. هيوا أحمد عصاف

ملخص البحث

ان هذا البحث قد خصصت لتوضيح صورة الحيوانات في التراث الكردي، و كيفية استعمال اسماء تلك الحيوانات في اللغة الكردية. و خلاصة البحث ما يلي: الحيوانات المعروفة و مشهورة لدى المجتمع الكوردي و موجودة في طبيعة كوردستان لمدة طويلة و بسبب التجربة ومعاملة الناس معها، فقد كون لها صورة نمطية في ذهن الفرد الكوردي. وتلك الصورة إما إنعكاس لصفة، أو لون، أو أشكال لهذه الحيوانات، أو قد صورتها المجتمع لها و هي على أساس معاملتهم أو صفتهم الخَلقية.

أستبط أسماء بعض الحيوانات أحياناً من الأساطير، أم نصوص أدبية أو دينية، و بشكل مختلف مما يشعر به الانسان أو صورها. و هكذا أصبحت هذه الصور جزءاً من التراث في ذهن فرد الكوردي و تفكيره، و انعكس هذا النمط على اللغة الكوردية، لأن أسماء هذه الحيوانات دخلت في تركيب العديد من الأمثال و العبر و الكنايات الكوردية، و كثيرا ما أستعير هذه الأسماء للأنسان، و يشبه بها من حيث تصرفاتهم و أشكالهم و صفاتهم.

واقتضت طبيعة البحث أن تتكون مبحثين: ففي المبحث الأول تحدثت عن الحيوانات في التراث الكوردي، وانعكاسها في اللغة. و خصصت المبحث الثاني في التسمية الحيوانات و دور اسماء الحيوانات و تأسيرها في اللغة الكوردية.

مفاتيح الكلمات(keyword):

- واتای بارکراو له ناوی گیانداران، ناوی گیانداران له پیکهاتهی ئیدیهمدا، پولینکردن و ناونانی گیانداران،
 پهگهزی گیانداران له زمانی کوردیدا، ناوی گیانداران و ئهرکهکانی زمان.
- المعنى الاضافي في اسماء الحيوانات، اسماء الحيوانات في تركيب التعابير، تصنيف و تسمية الحيوانات، جنس الحيوانات في
 اللغة الكردية، اسماء الحيوانات ووظائف اللغة.
- Connotative meaning in the names of animals, The names of the animals in the Structures of the Idioms, Classification and naming of animals, the animals gender in the Kurdish language, The animals name and language functions.

پێۺڡػؽ

ناونیشانی لیّکوّلینهوهکه (ناوی گیانداران له زمانی کوردیدا)یه، که تیشك خراوهته سهر چوّنیهتی به کارهیّنان و مامهلهکردنی قسهکهری کورد لهگهل ناوی گیانداراندا. لیّکوّلینهوهکه وهسفیی شیکارییه و له چوارچیّوهی ریّزمان و واتاسازیدایه.

قسهکهری کورد روزانه به ریزهیه کی زور ناوی گیانداران له ئاخاوتندا به شیوه ی ئیدیهم و پهند و قسه ی نهسته ق به کارده هینیت، زورجار ناویان دهخوازریت بو مروق و لهرووی شیوه و رهفتاره و ه

مروّقیان پی دهچویّنریّت. بوّیه به پیّویستمان زانی ئهم لیّکوّلینهوهیه بوّ ئهو بابهته تهرخان بکهین، بهئامانجی ئهوهی لایهنه شاراوه و باسنهکراوهکانی بابهتهکه روونبکهینهوه.

لیکو لینه وه که دوو به ش پیکها تووه، له به شی یه که مدا باسی گیانداران کراوه له کلتووری کوردیدا. ههروه ها ئه وه روونکراوه ته وه، که ئه وینه کلتووری و تیروانینه ی، که تاکی کورد بو ههندیک له گیانداران ههیه تی، چون له زماندا رهنگی داوه ته وه. هه له به شی یه که مدا باسی ناوی گیانداران له پیکها ته ی ئیدیه م و واتای بارکراو له ناوی گیانداران کراوه. له به شی دووه مدا باسی ناونانی گیانداران و روّنی ناوی گیانداران له ناونانی مندال و گهیاندنی ئه رکه کانی زماندا کراوه. له کوتاییدا ئه نجام و لیستی سه رچاوه کان له گه ل کورته ی لیکونینه وه که به زمانی عهره بی و ئینگلیزی خراوه ته روو.

بهشی یهکهم: رهنگدانهوهی (وینهی کلتووری)ی گیانداران له زماندا گیانداران له کلتووری کوردیدا

ههندیّك له و چیرۆك و بهسهرهاتانه له دهقیّكی ناوچهییدان یان پهیوهندیی به بیروباوه پیّكه وه ههیه، كه زوّر جار لای میللهتی تر نییه، بو نموونه ویّنهی (جالْجالوّكه) لای موسولْمانیّك و ناموسولْمانیّك جیاوازه، بههوّی ئه و چیروّكهی كه لهگهل پیّغهمبه ری ئیسلامدا ههیه تی و له دوژمن پاراستوویه تی. به م پیّیه ئه ویّنه زیاده یهی دهیبه خشیّت دهبیّته واتای باركراو، كه ((بهپیّی كه س و كات و كوّمهلّگا دهگوریّت. تیّكه لاوی هه ست و سوّزه)) ده هندیّك جاریش بیركردنه و هی خورافی و ئه فسانه یی كوّمهلّگا، ئه و ویّنه یه بو هه ندیّك له گیاندران دروست ده كات، و هك نهوه ی له

کۆمهڵگای کوردیدا (کوندهبوو) به شووم دادهنریّت و دهڵین (له شویّنیّك بنیشیّت کاول دهبیّت ودهبیّته ویّرانه). ههروهها زوّرجار لهناو ئاین و بیروباوه چیاوازه کاندا ههندیّك گیاندار پیروّزییان وهرگرتووه، بو نموونه (تاوس) لای ئیّزدییه کان و (گا) لای هندوّسه کان و (بزن) لای یههودییه کان پیروّزه نموره به پیّی تیّروانینی کوّمه لگا بو گیاندار مامه لهی زمانی له گه ل ناوی گیانداره که دا ده کریّت، بویه لیّکدانه وه ی ههندیّك و شه و رسته پیّویستی به له به رچاو گرتنی کلتوور هه یه ه.

له زمانی کوردیدا ناوی زوّر له گیانداران چوونهته پیکهاتهی ژمارهیه کی زوّری ئیدیه و پهند و قسه ی نهسته قهوه. له به کارهینانه کاندا زوّر جار ناو یان سیفه تیان رهنگ و شیّوه ی گیانداران له واقعدا خوازراوه بو مروّق وه که به کارهینانی ئیدیه می (مه ری خوا) بو که سیّکی ساویل که و بی ده مودوو، به هوّی ئهوه ی (مه ری گیانداری کی فه قیر و بی زیانه و به رگری له خوّی ناکات. یان مروّق ده چوینریّت به گیانداران، وه که ئهوه ی به که سیّکی ناشیرین ده گوتریّت (ده نیّی مهیموونی).

ئاسایی له زمانی کوردیدا ناوی ئه و گیاندارانه زوّر به کارده هیّنریّن، که له سروشتی کوردستاندا هه ن، چونکه ژینگه له کلتوور و پاشان له زماندا رهنگده داته وه ۱٬ تهنانه ت کارده کاته سه چوّنیه تی گوّرانی زمانیش ۱٬ ههندیّك گیانداری خهیالیش له کلتووری کوردیدا هه ن و زوّر جار له ئیدیه م و پهنددا به کاردیّن، وه ك (میّرده زمه)، که ((گیانداریّکی خهیالییه، گوایا که خهلّکی گرت، ئیتر به رینادات) او وه کو ئیدیه م به که سیّك ده گوتریّت (میّرده زمه یه). به گشتی چهند سه رجیّك له باره ی ههندیّك له گیاندارانه وه ده خهینه روو:

۱- له كۆمه نى كوردەوارىدا هەندىك له گىانداران پىرۆزىيەكيان هەيە و خۆشەويست. ئەمەش بەھۆى ئەوەوەيە، كە سوديان ھەيە، يان بەلاى كەمەوە زيانيان نىيە، يان لە قورئاندا ناويان ھاتووە، يان كارەكتەرىكى چاكەكارن لە چىرۆكىكى ئاينى يان ئەفسانەيىدا. ھەريەكە لە (ھەنگ ، مىروولە، جالجالۆكە، پەپوولە سلىنمانە ..) لەو جۆرانەن. لەو گىاندارانە سىنى يەكەميان سورەتى قورئانيان بەناوەوەيە، كە سورەتەكانى (النحل، النمل، العنكبوت)ن. (يەيوولەسلىنمانە)ش لە قورئاندا بە مردەھىنەر بۆ حەزرەتى (سولەيمان) ناوى (يەيوولەسلىنمانە)ش لە قورئاندا بە مردەھىنەر بۆ حەزرەتى (سولەيمان) ناوى

براوه $^{\circ'}$ و ده نین هاوده می حه زره تی (سلیّمان) بووه و نامه به ری نیّوان حه زره تی (سلیّمان) و (به لقیس) بووه $^{\Gamma'}$ ، بوّیه پهنگه هه ر به و هوّیه وه ناوه که یدا ناوی (سلیّمان) هه یه و بگه پیّته و بو حه زره تی (سلیّمان). به پیّی فه رموده یه که پیّغه مبه ری ئیسلام نه هی له کوشتنی (میّرووله، هه نگ، په پووله سلیّمانه، صرد $^{(\prime)}$ کردووه.

ههنگ، ههنگوین بهرههمدههینییت، ههنگوینیش جگه لهوهی خوش و زورشیرینه، بهپیی ئایهتیکی قورئان شیفایه (زورجار به مروق دهگوتریت (ههنگوین، ههنگوینه، دهلیی ههنگوینه)، مهبهست ئهوهیه، زورشیرینه، مروقیکی باش و قسهخوش و نهرمونیان و خوشهویسته. ههروهها بهو کهسهی، که خوی له خهلك نزیك دهکاتهوه و خوی خوشهویست دهکات و سهرنجی خهلك بو خوی پادهکیشیت، دهگوتریت (ههنگه، لهسهر ههموو گولیك دهنیشیت)، ئهمهش بههوی ئهوهوهیه، که ههنگ دهچیته سهر جورهها گول و شیلهیان دهمریت.

ههندیّك جار به میّرووله دهگوتریّت (لهشكری حهزرهتی سلیّمان). به مالّی میّرووله دهگوتریّت (شار)، چونكه به كوّمهل له مالیّكدا دهژین، ههربوّیه له كوردهواریدا به خهلکیّکی زوّر یان به مالیّکی قهرهبالغ دهگوتریّت (شاره میّرووله، دهلیّی شاره میّروولهیه). میّرووله نموونهی بچووكییه ۲۰، بوّیه زوّرجار بهراورد دهكریّت لهگهل (فیل)دا و به یهكیّك، که پووداویّك بگیریّتهوه و گهورهی بكات، دهگوتریّت (میّروولهیهك دهكات به فیلیّك). یان كاتیّك بوّ وهسفكردنی یهكیّك و پیشاندانی به كهسیّکی باش، موبالهغه دهكریّت و دهگوتریّت (ییّی له میّروولهیهك نهناوه).

۷- هەندىك لە گياندران، بەتايبەتى بالندەكان، بەھۆى جوانى و ھەندىك جار دەنگخۇشى و ھەندىك جار گورجوگۆلىيەوە، بە گشتى بوونە بە ھىماى جوانى، وەك (ئاسك، بولبول، پۆپ، تاوس، تووتى، سويسكە، كۆتر، مراوى، كەنارى، كەو، ..هتد). ئەم گياندارانە لە كۆمەلىگاى كوردىدا خۆشەويستن. زۆرجار ئافرەتيان پى دەچوىنىرىت و دەگوترىت (دەلىى كارمامزه/تاوسه/ كەوه)، يان بۆ ناونانى كچان (مامز، ئاسكە، ئاسكۆل) بەكاردەھىنىرىت. ھەندىكيان (وەك بولبول، كۆتر، كەو ..) بەھۆى ئەوەى دەنگيان خۆشە و دەخوىنىن، بۆيە زۆرجار مرۆڤيان پى دەچوىنىرىت، كاتىك گۆرانى دەلىت، يان قسەدەكات، وەك (دەلىى بولبولە: بۆ كەسىك زانيار و قسەزان بىت، يان بۆ قوتابى زىرەك)، (وەكو كەو/كۆتر دەخوىنىت: بۆ قسە يان گۆرانى). (تووتى)يش دەتوانىت لاسايى مرۆڤ بكاتەوە و دەخوىنىت: بۆ قسە يان گۆرانى). (تووتى)يش دەتوانىت لاسايى مرۆڤ بكاتەوە و قسەبكات، بەلام قسەكردىنىكى سىنوردار، نەك وەك مرۆڭ، كە ((دەتوانى ژمارەيەكى بى دوايى پستە بىلى و تىنبىگا و ھەمىشە شتى تازەى پىيشتر نەزانراو دەربىرى))\". بەم ھۆيەوە دوايى پستە بىلى كە تەنيا قسەي خەلك بكاتەوە، يان وەك خۆي قسە دووبارەبكاتەوە، دەلىنى (بەبەغا).

- ۳- بالنده گۆشتخۆره راوكەرەكانى وەك (باز، شەھين، ھەلۆ، دال ...هتد)، كە بەگشتى خيرا و بەھيز و چاوتيژن^{۲۲}، بەھۆى ئەو سيفەتانەوە زۆرجار دەبن بە ھيماى ئازايى و ليهاتوويى، بۆيە بە جەنگاوەر دەگوتريت (ھەلۆ). ھەروەھا جگە لەو سيفەتانە، بەگشتى ئەو جۆرە بالندانە جوان و سەرنجراكيشن، بەتايبەتى چاويان، بۆيە زۆرجار ئافرەتيان پى دەچوينريت، بۆنموونە دەگوتريت (شەھينه، چاوبازە ...هتد). ناوى ھەنديكيشيان بۆ ناونانى مندال بەكاردەھينريت، بۆ كور بەھۆى ئازاييەوە ناوى وەك (ھەلۆ، شاباز) بەكاردەھينريت و بۆ كچيش بەھۆى جوانييەوە ناوى وەك (شەھين) بەكاردەھينريت.
- ٤- هەندىك تايبەتمەندىي فسيۆلۆجىي گيانداران بووەتەي جىگاى سەرنج، وەك گەورەيى قهبارهی (فیل، گا و مانگا، کهر، کهرکهدهن ..). ههندیک له گیاندارانیش سیفهت و رەفتاريان بووەتە جێگاى سەرنجى مرۆۋ، وەك ئازايى و درندەيى (شێر، پڵنگ، گورگ). لە کوردهوریدا گیانداری وهك (کهر، مهر، وشتر) به ساویلکه و گیل و بی عهقل دانراون و هەندیکی تری وەك (مەيموون^{۲۲}، بۆق، جرج، شەمشەمە كویره) بە ناشیرین دانراون. پەنگە هەندىك لەم تىروانىن و بىركردنەوانە رەھا نەبن، چونكە ھەندىك شتى وەك (جوانى) رێژهييه و رهنگه ئهومي بهلاي منهوه جوانه، بهلاي يهكێكي ترهوه ناشيرين بێت ً٬٬ بۆيه مەرج نيپه هەموو ميللەتنىك بەو شىنوەيە لەو گياندارانە بروانىت. بەينى ئەو بىكردنەوەيەى كورد زورجار شيوه يان سيفهتي مروّق به شيوه و سيفهتي ئهو گياندارانه دهچوينريّت، وهك لهم وتانهدا (بهقهد كهريكي/گايهكي، ههنكي كهركهدهنيكه، (زور ئازايه، دهليي شيره/يلنگه)، زور كهره، ههى حوشتر!، دهليّى مهيموونه/بوقه/جرجه .. هتد). له كوردەواريدا دەنگى زەرىنى كەر بە ناخۆش دادەنرىت، لە قورئانىشدا بە ناخۆشترىن دەنگ دانراوه ۲۰ ، بۆیه ئهگهر یه کیک دهنگی ناخوشبیت و بگرییت، یان گورانی بلیت، دهلین (دهڵێي كەرە دەزەرێت). ھەندێك جار بە كەسى گەوج و لامل دەگوترێت (شيرى كەرى خواردووه!) ۲۱ زورجاریش به کهسی بههیز و زل و بی عهقلیش دهگوتریت (نیرهکهری بەھار).

ههروهها بههوی هیواشیی (کیسهل)هوه له پویشتدا، کهسیک، که هیواش بروات، پیی دهلین (وهک کیسهل دهروات)، یان کهسیک شتیک بنیریت بو کهسیکی تر و درهنگ پیی بگات، یان نهگات، دهلین (به پشتی کیسهل بوی ناردووم). بههوی گهورهیی نهههنگ و زور خواردنییهوه، به کهسی زورخور، یان ئهو کهسهی پاره و سامان زور خهرج بکات، دهلین (حووته، دهلین حووته، وهك حووت لووشی کرد ...). ههروهها لهبارهی (تیمساح)هوه (فرمیسکی تمساح پهندیکی باوه بو ئهو کهسانهی بهدرو دهگرین، چونکه تیمساح ههرگیز ناگریی))

٥- له كۆمهڵگاى كورديدا بهگشتى ئەو گياندارانەى ژەھرينن و پێوەدەدەن (وەك مار، دووپشك، زەردەواڵه، زەرگەتە) نەخوازراون و خۆشەويست نين، جگه له ھەنگ، بەلام بە

پلهی جیاواز، بهپێی پلهی مهترسییهکانیان. بۆنموونه (ئهژدیها) به دوژمنێکی گهوره دادهنرێت و پلهی پقلێبوونهوهی زۆره، بهلام (زهرگهته) تهنیا خۆشهویست نییه. مار بهگشتی و ئهژدیها(جۆره مارێکی ژههرینه 7) بهتایبهتی بههۆی مهترسیی پێوهدانییهوه به ناحهز دادهنرێت و خۆشهویست نییه، بۆیه به کهسی شهپاگێز دهگوترێت (ئهژدیها) یان (ئهژدیهای حهوت سهر). ههروهها له ئهفسانهی سۆمهریدا هاتووه که مار ئادهم و حهوای هانداوه، سێو بخۆن و بههۆیهوه له بهههشت دهرکراون، بۆیه لهو چیرۆکهدا بووه به هێما بۆ (شهیتان) 7 . بههۆی ژههرینی مار و پهنگه بههۆی ئهم چیرۆکهشهوه زۆرجار به مار دهگوترێت (شهیتان)، یان که بینرا دهڵێن (شهیتانه، بیکوژه). مار حهزی له مۆسیقا و ناوازی خۆشه، بۆیه گوتوویانه (مار بهقسهی خۆش له کون دێته دهر)، ههروهها نێر و مێی جۆرێکیان عاشقی یهکتر دهبن و پێیان دهگوترێت (عاشقه و ماشقه) 7 ، که ههردهم پێکهوهن. ئهم گوتانهش زۆرجار له ژیانی پۆژانهدا بۆ مرۆڅ دهخوازرێن و بهکاردههێنرێن.

(زەردەوالله)یش هیچ سودیکی نییه و پیوەدەدات و شهراگیزیشه، به تایبهتی ئهگهر گیچهلی پی بکهیت و بتهویت ئازاری بدهیت، یان دار له کونی وهربدهیت، ئیتر به کوههل دهردهچن و وازت لی ناهینن. زورجار ئهم سیفهتهی زهردهوالله دهخوازریت بو ئهو جوره مروقانهی که شهراگیزن و به ئاسانی واز ناهینن، کاتیک کهسیکی لهوجوره بدوینریت، یان به جوریک له جورهکان شهری پی بفروشریت، دهگوتریت (زهردهوالهت له خوت هارکرد، دارت کرده کونی زهردهوالهوه ...).

ههروهها (دووپشك) بههوّى پێوهدانييهوه به دوژمنى مروّة دادهنرێت و زوٚرجار به كهسى خراپ، يان كهسێك ههردهم ئامادهبێت بوٚ زيانگهياندن دهگوترێت (دووپشك). دهڵێن پێغهمبهرى ئيسلام ڕێگاى به كوشتنى (قهلهڕهش و باشووكه و دووپشك و مشك و سهگى هار) داوه ۲۰۰۱.

آ- له کوردهواریدا ههندیّك له گیانداران به شووم دادهنریّن، وهك (کوندهبهبوو)، که یهکیّکه له بالنده گوشتخوره دهنووك قولابییهکان، بهلام کومهلگای کوردهواری بهجوریّکی جیاواز لهوانی تر تیّی دهروانیّت. ئه بالنده به شووم و مایهی مالویّرانی دهزانریّت، ئهمهش رهنگه بههوی ئهوهوه بیّت که بهزوری ((له سهر ویّرانه و کهلاوهکان دهژی)) دهلیّن (کوندهبهبوو ههموو پوژیّك سیّ چوّلهکه دیّته بهردهستی و دهیخوات)، بوّیه زوّر جار به کهسیّك، که به ئاسانی شتی دهستبکهویّت، دهگوتریّت (کوندهبهبووه، دیّته بهردهستی). ههروهها له کوردهواریدا (قهلهرهش)یش به شووم دادهنریّت، ئهمهش رهنگه بههوی ئهوهوه بیّت که ((قهلهرهش لهسهر کارهساتهکان کودهبنهوه، جا پووداوبیّت یان مردن، وهك ئهوهی دهوالی خراپهیان پیّبیّت، دهقیریّنن)) می یان جوّریکیان زیان به کشتوکال دهگهیهنیّت دهیدین (پیغهمبهر به فاسق ناوی بردووه)) دبهگشتی بالندهیهکی دهگهیهنیّت نییه، بوّیه زورجار به مروّقی خراپ دهگوتریّت (قهلهرهش). ههروهها بههوی خوشهویست نییه، بوّیه زورجار به مروّقی خراپ دهگوتریّت (قهلهرهش). ههروهها بههوی خوشهویست نییه، بوّیه زورجار به مروّقی خراپ دهگوتریّت (قهلهرهش). ههروهها بههوی

رهنگهکهیهوه خه لک به (روورهش) ناوی دهبهن و زورجار بهو کهسهی خوّی خراپ و روورهش بیّت و خهلک به خراپ بزانیّت دهگوتریّت (قهل به قهل دهلیّت رووت رهش بیّت).

۷- هەندىك لە گىانداران لە كۆمەنى كوردەوارىدا بىزراون، بە پىس يان نەفرەت لىكراو دادەنرىن، وەك بەراز و سەگ. ئەم بىرەش بەزۆرى بە كارىگەرىى ئاينى ئىسلام دروستبووە، ھەرچەندە لە ئىسلامىشدا بەو جۆرە خراپەش وىنا نەكراون. بۆنموونە (بەراز) لە ئىسلامدا تەنيا گۆشتى حەرامكراوه⁷⁷ و (سەگ)ىش لە قورئاندا تەنيا لە شوىنىنىكدا بى باوەپانى پى چوىنداوە (و بە پىلى فەرموودەيەكى پىغەبەرى ئىسلام بە گەلاو دانراوه (و ھەركاتىك لەشى مرۆۋيان كەرەستەيەك بەرىبكەوىت، پىويستە گەلاوى دەربەينىرىت. بەھۆى ئەوانەوە زۆرجار بە كەسى خراپ و كەم باوەپ دەگوترىت (بەراز، ھەى بەراز!)، يان بە كەسى حەرامخۆر دەگوترىت (بەراز، ھەى بەراز!)، يان بە كەسى دەگوترىت (سەگە، كەلاۋى دەربەينىڭ كە بە پىس و خراپەكار دابنرىت، دەگوترىت (سەگە، گەلاۋى دەكات)، بەو مانايەي كە لىلى نزىك بەيەۋە) يان (سەگە، گەلاۋى دەكات)، بەو مانايەي كە لىلى نزىك بېيەۋە پىست دەكات و بە ئاسانى پاك نابىتەۋە.

ههروهها ههندیّك سیفهتی خودی گیاندارهكانیش بووهته هوّی ئهوهی به خراپی ناویان بهیّنریّت، بوّنموونه نیّرهی بهراز (یهكانه) ری به یهكانهی تر دهدات لهگهل میّینهكهی خوّیدا جووت بیّت^{۲۹}، ئهمهش له كوردهواریدا نهخوازراوه، بوّیه وهكو جنیّو دهگوتریّت (ههی بهرازی مل پان) یان ناوی میّینهكه دههیّنریّت و دهگوتریّت (ههی مالوّس!). ههروهها (سهگ) به واتای زوّرزانی و بوّ جنیّودانیش بهكاردیّت و دهگوتریّت (بهخوا سهگه!)، واته (زوّرزان و فیّلبازه)، یان دهگوتریّت (سهگیاب، سهگی سهگیاب ...).

ناوی گیانداران و واتای بارکراو

داخراوی نییه، به لکو لاکانی کراوه ته وه ^{۱۷} و به پینی تیپوانینی که س و کوّمه لگاکه سیمای ههیه، بوّیه ده کریّت لای که سیّك (+پیس)یش سیمایه کی تری (مه ر) بیّت.

له کۆمهڵگا و کلتووری کوردیدا ههندیّك له گیانداران نرخ و سیفهتی تایبهتییان دراوهتیّ، بهمهش ناوهکانیان جگه له واتا فهرههنگییه جیهانییهکهیان، واتای تریشیان لیّ بارکراوه، که پهنگه له کۆمهڵگایهکی تر بهو جۆره نهبیّت. بههؤی ئهوهی ئهو واتا زیادهیهی دهیبهخشن، له سهر بۆچوون و تیٚپوانینی کۆمهڵگاکه وهستاوه، ئهو جۆره واتا دهبیّته (واتای پاگهیاندن، واتای لاوهکی)، که جۆریکی واتای بارکراوه. ههندیک وشه پاگهیاندنی باشیان ههیه، ههندیکیشیان پاگهیاندنی خراپیان ههیه شهندیکیشیان پاگهیاندنی باشیان ههیه (شیّر، پاگهیاندنی خراپیان ههیه (بهراز، سهگ، پیّوی، چهقهل، تاوس، کهو، بولبول …)ن و ئهوانی پاگهیاندنی خراپیان ههیه (بهراز، سهگ، پیّوی، چهقهل، قهلهرهش …)ن. ئهمهی خوارهوه ناوی ههندیک لهو گیاندارانهیه، که واتای بارکراویان ههیه:

واتاى باركراو	ناوی گیاندار
ئازايى	شێڔ
خێرایی	بهور
بيّ عەقلّى	كەر
جوانی، خیرایی	ئاسك
شوومى	كوندهبهبوو
فێڵؠٳۯ	<u>ړي</u> ّوى
وهفا، هەندىك جار خراپى و پيسى، ھەندىك	سەگ
جار زۆرزانى	
شوومی و خراپی و پیسکهیی	قەلەرەش
ناشيرينى	مەيموون
پیسی و گهوادی و	بهراز
گیّل و نهزان	كەرەواڭە

ناوی گیانداران له پیکهاتهی ئیدیهمدا

ئیدیهم ((بریتییه له و تیککچپرژانهی، که ئاسایی دوو وشه یان زیاتر پیکیدههینن. ئه واتایهی، که دیتهکایهوه (له ئهنجامی ئه و تیککپرژانهی) له واتای کهرتهکانهوه یان پهیوهندیی پیزمانی ئهم کهرتانه پیشبینی ناکریت)) میشه میشه شهندیک له گیانداران، یان تیپوانینی خه که گیانداران له پیکهاتهی ئیدیهمدا بهرجهسته دهکریت، چونکه ((ئیدیهم ئاوینهی کولتوور و پوشنبیریی میللهتانه)) ۵۰۰ له کوردهوریدا له ((پهفتار و سیفهتی ... ئاژهل و زیندهوهر ... که مالی

بوون و نهبوون و ناسیونی و ناوبانگیان بهرگوی کهوتووه، که که بههوی کراوه به سهرچاوهی ئیدیوم و لیکچواندن و خوازه)) دو جوّره ئیدیهمانهی، که بههوی ناوی گیاندارانهوه دروستبوونه، بهزوری پهگیان لهسهر زهمینهیه کی میّژوویی پته و داپشتووه و واتای قولیان ههیه، بو تیّکهیشتنیان بهدواداگه پان و لیّکدانه وهی قولیان دهویت دهویت ههرچه نده ئیدیهم له پووی فوّرمه وه له و شه ی لیّکدراو یان گری یان پسته ده چیّت و له و جوّره فوّرمانه دا خوّی دهنوینیت، به لام وه که له و شهی لیّکدراو یان گری یان پسته ده چیّت و له و جوّره فوّرمانه دا خوّی دهنوینیت، به لام وه که پیّناسه که دا دیاره له گهیاندنی واتادا لیّیان جیاوازه. ئیدیه م چهند پله و تایبه تمهندییه کی ههیه و له سهر چهند بنه مایه که پوّلین ده کریّت د. ئیدمه کان له پووی پیّزمانییه و ده بن به چهند پوّلیّکی جیاوازه و های گیاندارانیش له پیّکها ته ی ههندیّک ئیدیه می نه و پوّله جیاوازانه دا به شداری ده کات:

- ۱- ئیدیهم لهشیوهی وشهی لیکدراوادا، وهك: شهرهسهگ، مانگابهکهل، مارانگاز.. هتد.
- ۲- ئیدیهم لهشیوهی گریدا، وهك: ئهسپیی كراسهكۆن، پرسه گورگانی، مهری خوا، سهگی
 هار، یهیوولهی بهههشت... هتد.
- ۳- ئیدیهم لهشیوهی رستهدا، وهك: لهگویی گادا نوستووه، من تاقهتی ئهو راوه ریوییهم نییه،
 کهری خوی بهستایهوه، گیسکهکهی ههیاسه، بازی لهسهر نیشتوتهوه ...هتد.
- دهشیّت ئیدیهم لهشیّوهی رستهی ناسادهشدا بیّت $^{\circ}$ ، وهك ((له كهری توّپیو دهگهریّت، نالهكهی لیّبكاتهوه)) $^{\circ}$ ، ((گورگه و له ییّستی مهردایه)) $^{\circ}$

هەروەها بەپنى رۆنانى سەرەوە ئىديەم دەكرىت بە چەند كۆمەلەيەوەكەوە⁰⁰، ناوى گياندارانىش لەناو ئىدمەكانى ھەموو ئەو كۆمەلانەدا ھەيە، وەك:

- ۱- کۆمهڵهی ناوئاسا: ئهو ئیدیهمانه دهگریّتهوه، که ئهرکی فریٚزیٚکی ناوی دهبینن له رستهدا،
 وهك: ئهسییی کراسه کون، دیو و درنج ..هتد.
- ۲- کۆمەللەى ئاوەلناو ئاسا: ئەو ئىدىەمانە دەگرىتەوە، كە لە رستەدا جىلگاى ئاوەلناو
 دەگرنەوە، وەك: مەرى خوا، مانگا بەكەل، كەرگى ..ھتد.
- ۳- كۆمەللەى كارئاسا: بەق ئىدمانە دەگوترىت، كە يەكىك لە كەرتەكانى، بەتايبەتى كەرتى دەكات، دواۋە كارە، لەم جۆرە ئىديەمەدا بەزۆرى ئەندامى جەستەى گيانداران بەشدارىي دەكات، ۋەك: پىستيان گوورۇق، پەروبالى دەركرد...

بهزوری ناوی گیانداران له پیکهاتهی ئیدیهمدا به واتای خویان بهکارنههاتوون، چونکه مهبهست له ئیدیهمانه باسکردنی گیانداران نییه، به لکو مروّق بابهتی ئیدیهمهکانه. بهم پییه ئه و ناوانه گورانی واتایان بهسهرداهاتووه. گورانی واتا چهندین هوکار و شیّوهی ههیه همیه و بههوی گورانی واتاوه کهرهستهی زمانیی ئاسایی دهتوانیّت ببیّته ئیدیهم و ((ئه و یاسا واتاگورینهی، که فریّزیّك یان وشهیه کی لیّکدراو دهگهیهننه پلهی ئیدیهم، ههر ئه و یاسا گشتییانهن، که له واتاگوریندا دهوریّکی بالا دهبین، وه خوازه و درکه و پوشین و موبالهغهکردن ... و واتافراوانکردن ... و واتافراوانکردن ... هندیه، همره، گای قهشه آ، بهرخی تیّر شیره (قهله و و خاویّنه)،

میشیک میوانی نییه، (مراوییه، ته تابی)، ریویی فیلبازه (بق که سیک)، مانگا به که ل، تووتییه، به رخی نیره، (شهمشهمه کویرهیه، شهو نه بیت ده رناچیت)، که له شیری ناوه خته ... هند.

شيوهكانى ناوهينانى كياندران له ئيديهمدا

- ۱- راسته وخو ناویان دههینریت، وهك ئه و نموونانه ی سه رهوه.
- ۲- ناوی ئەندامیکی جەستەیان دەھینریت، وەك: پەپ و بالى دەركرد، دونگى سەر تەلەيە،
 شاخى لى رواوه، باله شۆرەی گرتووه
 - ۳- سیفهتیکیان پیشان دهدریت، وهك: بهرز دهفریت، سمکوّل دهکا، بارهی بری

هۆكارى ناوهێنانى هەندێك له گيانداران له ئيديەمدا

ئیدیهم له زوّر سهرچاوهوه هه لده هینجریت ۱۲، ناوی گیاندارانیش یه کیکه له و سهرچاوانه، که ناوه کانیان خوزراوه و مروّقیان یی چوینراوه، له به رچهند هو کاریک، له وانه:

- ۱- بههۆی سیفهتی ئازایی، جوانی، تهمبه لی ...ی گیاندارانه وه وه ا
- ۱. بههۆی ئازایی شیرهوه، ئهم کارانه ناسروشتین (گویی شیر دهردینیت، دهس ئهکا
 به قورگی شیرا) ..
- ۲. بههۆی خیرایی ئەسپەوە بە كەسیك دەگوتریت (ئەسپى باوبۆرانە) واتە (زۆر خیرایه) ... هتد.
 - ۲- به هۆی بیروباوه ری ئاینی یان ئەفسانەیی بەرامبەر به هەندیك گیاندار، وەك:
 - ٣. مێردەزمەيە، (سەگە، گەلاوه)
 - ٣- بههۆى دابونەرىت و مامەللەي كۆمەل لەگەل گيانداران، وەك:
- بههۆی ئهوهی له كۆندا ههنديجار پاشا يان گهوره و سهرداری ولات، شار ...
 بههۆی فريدانی بازهوه ههلدهبژيردراوه، بۆيه ئيديهمی وهك (بازی لهسهر نیشتوتهوه) دروستبووه.
 - ٤- بههوی بهسهرهات و رووداوی میرژوویی:
 - ٥. گيسكى ھەياس

بهشی دووهم: ناونانی گیانداران، بهکارهینانی ناوی گیانداران

يۆلىنكردن و ناونانى گيانداران

(گیانداران) یهکیکه له پینج شانشینهکهی (زیندهوهران)، که (گیانداران، پووهکهکان، که پیشهنگییهکان، بهراییهکان) دهگریتهوه⁷⁷. گیانداران، ئاژهل و دپنده و بالنده و ماسییهکان و میرووهکان ...هتد دهگریتهوه. له پولینی گیانداراندا، گیانداران دابهشکراون بو سهر چهند لقیّک(شعبة—phylum)، وهك (لقی پهتکدارهکان ...). ههر لقیّکیش له چهند پولیک(صنف أو طائفة—class) پیکدیت، وهک (پولی شیردهرهکان ...). ههر پولیکیش له چهند پلهیهک(رتبة—order)

پیکدیّت، وهك (پلهی درندهكان ...). ههر پلهیهكیش له چهند پهلیّك یان خیّزانیّك(فصیلة، عائلة- family) پیّکدیّت، وهك (پهل سهگهكان ..). ههر پهلیّکیش له چهند رهگهزیّك(جنس-genus)، پیّکدیّت وهك (رهگهزی سهگ). ههر رهگهزیّکیش له چهند جوّریّك(نوع-species) پیّکدیّت، وهك (جوّرهكانی سهگ)³⁷. ئهوهی مهبهستی ئیّمه بیّت بنهمای كوّكردنهوهی گیانداران نییه لهژیّر ناوی لق و پوّلدا، بهلّکو چونیهتی ناونانی لق و پوّل و ژیّرلقهكانه. ئهگهر چاویّك بهو ناوانهدا بخشیّنین، كه بوّ لق و پوّل و ریّرلقهكانه ناونانیاندا پشت به چهند لایهنیّك بهستراوه:

- ۸- هەندىكيان بەناوى شوينى ژيانيانەوە ناونراون، وەك: وشكاوەكىيەكان، ئاوييەكان ..هتد.
- ۲- هەندیکیان بوونی ئەندامیکی جیاکهرهوه کراوه به بناغه بۆ ناونانیان، وهك: قامچیدارهکان،
 بالندهکان، بربرهدارهکان ...هتد.
- ۳- له هەنديكياندا سيفەتى لق يان پۆلى گيانداران كراوه به بنهماى ناونانيان، وەك:
 ئيسفەنجىيەكان، كرمە پانەكان، درندەكان، پيست دركاوەكىيەكان .. هتد.
- ۵- هەندیک جار ناوی گیانداریکی ناسراوی بلاو دەکریته ناوی سەرەپول یان سەرەلق و ناوی جور و رەگەزەكانى تر دادەپوشیت، وەك: پولى ماسییهكان، پولى نەهەنگەكان .. هتد.
- ههندیّك جار بهپیّی میّروو و مان و نهمانی گیانداران ناوی لق و پوّلهكانیان دهنریّت، وهك:
 یوّلی ماسییه دیّرینهكان.

سهبارهت به ناوی تاك تاكی گیانداران ((ههر ولاتیك ناوی تایبهتی ههیه بو گیانداره ناسراوهكانی خوی)) ههرچی ئهو گیاندارانهن، كه لهو ولاتهدانین، یان نهناسراون و نهدوزراونهتهوه، ئهوا یان ناوی تایبهت له ولاتی گیاندارهكه بهكاردههینریت (وهك كهنگهر)، یان ناوه زانستییهكهی بهكاردههینریت (وهك ئهمیبا)، یان ناوهكهی وهردهگیپردریت (وهك مندالی دارستان، أطفال الغابة، Bush babies: گیانداریکه له ئهفریقیا ده شیب المهاره ته گیانداره ناسراوهكانی كوردستان، ئهوا زوربهیان ناویکی سادهی تایبهتییان ههیه، وهك (كهر، چولهكه، مار، مهر، قالوچه، ئهسییی ..هتد). ههندیکیشیان ناوی ناسادهیان ههیه، جا ناوه ناسادهکه له بنه پهتدا كوردییه، یان وهرگیپردراوه، ئهوانیش به چهند پیگهیهکی جیاواز و له سهر بنهمای جیاواز دروستکراون، وهك:

- ۸- هەندیک له گیانداران بهجۆریک ناونراون، که بهپیی هه نسوکه و تیکیان، سیفه تیکیان دراوه ته پال، وه ک: شوان خه نه تینه (بالنده یه کی بچووکه، له شوان (مروق) نزیک دهبیته وه و تا زور لیی نزیک نهبیته وه نافریت)، بارانبره (گوایه به دهرکه و تنی باران دهبریت) ۱۷۰ ه تد.
- ۲- هەندیک له گیانداران بهجۆریک ناونراون، که سیفهت یان پیشهکهیان دیاریکراوه، وهك:
 دارکونکهره، دالی کهرخور، ماسیگره ...هتد.
- ۳- هەندىك لە ناوى گياندران ئاوەلناوىكى لەگەلدايە، كە تايبەتمەندىيەكى ئەندامىكى
 جەستەى گياندارەكە يىشاندەدات، وەك: گويدرىن، كويرە مار، شەمشەمەكويرە ..هتد.

- 3- هەندىك جار ناوى دوو گياندارى ناسراوى باو لىك دراوه، بەوپىيەى گيانداره ناونراوهكه سيفهتى يان شيوهى له هەردووكيان دەچيت، وەك: مارماسى، وشترمرخ، شيره كولله، سعگه ماسى ...هتد.
- ٥- زۆرجار ناوى گیانداریکى ناسراوى باو لهگهل ناوى شوینى گیاندارى دووهم لیکدراوه و کراوه به ناوى گیاندارى دووهم، وهك: سهگى دهریا، ئهسپى دهریا…هتد. ههندیك له ناوى گیاندران بههۆى ناویك و وشهیهكى ترهوه، که شوینى ژیانیان دهردهخات دروستکراوه، وهك: مریشك(مرى وشك/وشكانى)، مراوى(مرى ئاوى).
- آ ههندیّك گیانداری كیّوی، زور له ههمان جوری خویان دهچن، كه مالّین و ناسراون، بوّیه ئاوهلّناوی داریّرژراوی (كیّوی) دهخریّته دوای ناوی گیانداره مالّییهكهوه و دهبیّته ناوی تایبهتی كیّوییهكه، وهك: بهرانه كیّوی، برنه كیّوی، كوّتره كیّوی، كهرهكیّوی ..هتد.
- ۷- هەندیک له ناوی گیانداران ناوی کهسایهتییهکی ئاینی، یان وشهیه پهیوهندیی به بیر و باوه پی ئاینییهوه ههبیت چووهته پیکهاتهکهیانهوه، وه ک: ئهسپی پیغهمبهر یان ماین حهسهن و حوسین، یهیووله سلیمانه ۱۸۸۰، هیلکه شهیتانوکه یان قاقله جنوکه ... هتد.
- ۸− هەندیک له ناوی گیانداران له ژمارهیه و ناوی ئهندامیک پیکدیت، که ژماره که چهندیتی یان زوریی ئهندامه کانی پیشانده دات و بووه به ناوی گیانداره که، وه ک: ههزارپی، ههشتیی، ئهژدیهای حهوت سهر ..هتد.
- ۹- هەندیّك له ناوی گیانداران ئاوەڵناویٚکی رەنگی لهگهڵدایه، که تایبهته به رەنگی گیاندارهکه، یان ئەندامیٚکی گیاندارهکه، وهك: شینه شاهۆ، زەردەواڵه¹¹، سووره ماسی، قەلەرەش، كۆترە شینه، بن زگ زەردە(باڵندەیهکی بچووکه بن سکی زەرده) ..هتد.
- ۱- هەندىك لە ناوى گيانداران، ناوى ئامىرىك يان كەرەستيەكى لەگەلدايە، بەجۆرىك يان ئەندامىكى گياندارەكە بە كەرەستەكە چوىنراوە، يان گياندارەكە وا ويناكراوە، كە خاوەنى ئەو كەرەستەيە بىت، وەك: كلك باوەشىن (جۆرىكە لە كۆتر) ''، كلاوكورە، جالجالۆكە''، كلك دەرزىلە(دووكورە)، مشارە ماسى، كلكە تەشىلە ..هتد.

- ۱- ناو+پاشگری بچووککردنهوه ۲۱ میشووله، میرووله
- ۲- ناو+ناو+پاشگری بچووککردنهوه: کلك دەرزیله، هیلکه شهیتانوکه
- $^{\prime\prime}$ ناو+ناو: شاباز، مارماسی، کلك باوهشیین $^{\prime\prime}$ ، گاکوتر، وشترمر $^{\prime\prime}$
 - 3- ناو+ناو+ياشگر: يه يووله سلينمانه، جالجالۆكه، خالخالۆكه
 - ٥- ناو+ناوبهند+ناو: شيره كولله، سهگه ماسى، مشاره ماسى
 - ٦- رهگهز+ناو: مامر، ماکهو، ماکهر
 - ٧- ناو+ئاوهڵناو: مريشك(مر+هيشك/وشك)، گوێدرێڗ
- \wedge ناو+ناوبەند+ئاوەلناوى دارێژراو: بەرانە كێوى، بزنە كێوى، كەروێشكە كێوى، كەرەكێوى \wedge
 - ۹- ناو+ناوبەند+ئاوەلناوى سادە: سىساركە كەچەل، كويرەمار
 - ٠١- ناو+ناوبهند+ئاوه لناو+ياشگر: قهله رهشکه، کوتره شینه، جرجه کویره
 - ۱۱ ئاوەڭئاو+ئاوبەند+ئاو: جوانەگا، سوورە ماسى
 - ١٢ ئاوەلناو+ناوپەند+ناو+ياشگر: زەردەواله
- ۱۳ ناو+ڕهگ+پاشگر: بارانبره، بزنمژۆك، دارسمه، ماسیگره، كلك ههڵتهكێنه (كلك+ههڵتهكێن+ه)
 - ۱۵- ناو+ئاوهڵناوى بكهر+ياشگر: داركونكهره(دار+كونكهر+ه)
 - ٥١- ژماره+ناو: ههزاريي، ههشتيي

رهگهزی گیانداران

له زمانی کوردیدا (بهتایبهتی زاری ناوه راست) ناو له رووی رهگه زهوه ده کریّت به چوار کومه له وه (ناوی نیّر، ناوی میّ، ناوی دوولایه ناوی بیّ لایه ن ۱۸۰۰ لهم رووه وه ناوی گیانداران له هه ندیّك لایه نه وه جیاواز له ناوی مروّق یان ناوی که رهسته مامه له یان له گه لدا ده کریّت. وه ك لیّره دا دیاره:

- ۱- هەندیک له ناوی گیانداران هه لگری چهمکی په گهزیشن، واته له پیکهی ناوه کهیهوه دهزانریت ئه و گیانداره ی بهرامبه به به ناوه ده وهستیت، نیره یا خود مییه. به م پییه (ناوی نیر) و (ناوی می) دروستبووه. وه ک ناوه کانی (که له شیر، به ران، ته گه، ئه سپ، یه کانه ... هند) ناوی نیرن و ناوه کانی (مریشک، مهر، بزن، ماین، مالؤس، .. هند) ناوی مین.
- Y ههندیّک له ناوی گیانداران دوولایهنن و بههوّی وشهی (نیّر، ما/میّ) یان (گوّل گهمال، دیل دین دین دین دیاریدهکریّت V9 ، بهم شیّوهیه:
 - أ- بههۆی وشهی (نیّر، ما/میّ) به دوو ریّگه رهگهزی ناوهکان دیاریدهکریّت:
- (۱) وشهی (نیّر، ما/میّ) دهخریّته پیّش ناوهکهوه. له نیّوان وشهی (نیّر) و ناوهکهشدا موّرفیمی (۵) وهکو ناوبهند دهردهکهویّت، وهك (نیّرهکهو، نیّرهکهر، ماکهو، ماکهر).

- (۲) وشهی (نیّر، ما/میّ) یان (نیّر+ه، ما+ی=ه/میّ+ی+ه) ده خریّته دوای ناوه که وه و ئهگهر ناوه که به نهبزویّن کوّتایی هاتبیّت موّرفیمی (ه یان ی) ده کهویّته نیّوانیانه وه. له کاتی ده رکه و تنی موّرفیمی (ه) دا پیّکها ته که ده بیّته و شه ی لیّکدراو، به لاّم له کاتی به کارهیّنانی موّرفیمی (ی) دا پیّکها ته که ده بیّته گریّ^. و وه که (شه که نیّر، شه که میّ، به رخه نیّر، به رخه میّ ... چوّله که نیّره میّیه، عمله شیشه نیّره مایه میّیه، پشیله نیّره میّیه، مهیمونه نیّره میّیه... شیّری نیّر میّ، و شتری نیّر میّ، و شتری نیّر میّ، و شتری نیّر میّ ... هتد).
- ب- له زمانی کوردیدا بۆ سهگی نیر (گۆل یان گهمال) و بۆ سهگی می (دیل یان دهل) به تهنیا به کاردههینریت، ههندیک جاریش وشهی (سهگ)یشی لهگه لدا به کاردیت و دهگوتریت (گۆله/ گهماله سهگ، دیله/ دهله سهگ). ئهم وشانهش لهگه لناوی ههندیک گیانداری درندهی تریشدا به کاردیت، وه ک (ورچ، گورگ، ریوی، کهمتیار ..)، دهگوتریت (گۆله/دهله ورچ، گۆله/ دیله ریوی ..هتد).
- ۳- هەندىك لە ناوى گيانداران وەكو ناوى بىلايەن مامەلەيان لەگەلدا دەكرىت و خۆيان ناوى نىلار يان مى نىن و ئەو جۆرە وشانەشيان لەگەلدا بەكارنايەت، كە رەگەزيان پى دياريدەكريت. ئەگەرچى لە راستىدا گياندارەكان رەگەزىشيان ھەبىت. بەتايبەتى گياندارە بچووكەكان. ئەمەش رەنگە بەھۆى ئەوەوە بىت، كە ئەو گياندارانە بە روالەت لەلايەن خەلكى ئاساييەوە ناناسرىنەوە، كە نىرن ياخود مى، مەگەر زانا و زىندەوەرزانان ئەوە برانن، وەك (مىشوولە، پەپوولە، خالخالۆكە، سىسىرك، قالۆچە، كىرم، كوللە .. ھىدى).

رِوْلَى ناوى گيانداران له ناونانى مندالدا

کاتیّك ناو له مندال دهنریّت، ئهو ناوه رهنگدانهوهی بیرکردنهوه و ههست و سوّزی باوانه، چونکه بیر و باوه و بیرکردنهوه له ناوناندا رهنگدهداتهوه و مروّق کاتیّك ناو له کهسیّك یان شتیّك دهنیّت، ناوه که زادهی ههست و سوّزیهتی ۸۰۰ گیانداران ناوی ئامادهکراویان ههیه و زوّرجار له کوردهواریدا ههندیّك له و ناوانه بو ناونانی مندال یان شویّن بهکاردههیّنریّن. ههلبژاردنی ناوی مندالیش بهنده به و ههست و بیرکردنهوهی باوانی مندالهکه سهباره به و گیاندارهی ناوهکهی ههده به و ههروهها رهگهزی مندالهکهش کاریگهریی ههیه لهسهر ههلبژاردنی ناوهکه. له کوردهوریدا بهگشتی ناوی گیانداران به چهند شیّوهیه بو ناونان بهکاردیّت، وهك:

- ۱- بۆ ناونانى كوران، ناوى ئەو گياندارەى ئازا بيت بەكاردەھينريت، وەك: ھەڵۆ، شاباز،
 شيروان(شير+وان)، شيرۆ(شير+ۆ)، شيردل(شير+دل)، شاھۆ...
- ۲- بۆ ناونانى كچان بەزۆرى ناوى ئەو گياندارانە بەكاردەھينريت، كە جوانن، وەك: ئاسكە،
 مامز، قومرى، شەھين، پەپوولە.

جگه لهوه ههندیّك ناوی شویّن له كوردستاندا به ناوی گیاندارانهوه كراوه، وهك: كانی ماسی، كانی ماران، كانی ئاسكان، كانی قرژاله، قوشته په، گورگه چال، گورگان، شیّراوه، كونه گورگ ...هتد.

رۆلى ناوى گيانداران لە گەياندنى ئەركەكانى زماندا

مرۆ قله به کارهیّنانی زماندا چهند ئهرکیّك بهجیّ دهگهیهنیّت، بۆیه دهگوتریّت زمان چهند ئهرکیّکی ههیه. بهگشتی ئهرکهکانی زمان ئهمانهن ((زانیاری و ههوالْگهیاندن، پرسیارکردن، ههست دهربپین، وروژاندن و فهرماندان، پاپهپاندن و جیّ خوشکردن)) ۱۸. ئهوهی پهیوهندیی به ناوی گیاندارانهوه ههبیّت، ئاسایی له ههموو ئهو پستانهی ئهو ئهرکانهیان پی ئهنجام دهدریّت، بهشداری دهکهن، بهتایبهتی ئهگهر ناوی گیانداران به واتای خوّیان بهکاربیّن و باسی گیانداران بکریّت. بهلام ئهگهر لیّدوانه که لهبارهی مروّقهوه بیّت، ئهوا ئهو پستانهی ناوی گیاندارانیان تیّدایه، بهزوّری لهو جوّرانهن، که بو ههست دهربپین بهکاردههیّنریّن، چونکه ناوی گیانداران بو لیّدوان لهسهر مروّق به جوّرانهن، که بو ههست دهربپین بهکاردههیّنریّت بو مروّق و مروّق به گیانداریّک بچویّنریّت له شیّوه به جوّری بهکاردههیّنریّت، که ناوه که بخوازریّت بو مروّق به گیانداریّک بچویّنریّت له شیّوه به خوره رسته که دهبیّته ههست دهربرین.

له رستهی ههست دهربریندا ((قسهکهر ههستی پهنگخواردووی خوّی ... بهرامبهر ههر توخمیّك به چاکه یان خراپه دهردهبریّت)^{۸۲}. ئهم جوّره رستهیهش ههریهکه له (سهرسورمان به چاکه و خراپه، وهسفکردن، نزا، پارانهوه، داشورین، تووك نی کردن، نهفرهت نی کردن، جنیّوپیّدان) دهگریّتهوه^{۸۱}. ناوی گیاندارانیش بو گهیاندنی زوّربهی ئهو مهبهستانه بهکاردههیّنریّت، وهك:

- ۱- سەرسورمان بەچاكە: دەلىپى ئەسىيە، دەلىپى كارمامزە، دەلىپى يەپوولەيە ...
- ٢- نزا: خوا بۆت بكات به ئەسپىك لە بەھەشت، ئىشەللا دەبىتە پەپوولەي بەھەشت...
 - ۳- سەرسىوپمان بە خراپە: بەقەد گايەكە، دەلىيى سەگى ھارە، دەلىيى پىويىيە ...
 - 3- تووك لى كردن: خوا بتكاته بهراز، خوا بتكاته بنن/مهيموون/كيسهل ...
 - ٥- جنێوپێدان: سهگباب، کوڕی کهر، ههی بهراز، سهر جوانهگا، ههی مهیموون...
 - ٦- گاڵتەيێكردن: چاوت دەڵيى بۆقە، ملى دەڵيى بەرازە ...

پاشكۆ

ههندیّك ئیدیهم و پهندی پیشینان، که بههوّی ناوی گیاندارانهوه دروستبوون:

- ۱- ئەسىپى با و بۆرانە(زۆرخىرايه)، (ئەسىپى نىيە، ئاخورى بۆ دەكات)، ئەسىپ تەماشاى
 سوارى سەر يشتى خۆى دەكا، سوار لە ئەسىپ دىنىتە خوارەوە
- ۲- ئەسىپىن: ئەسىپىنى كراسە كۆن، ئەسىپىن كەوتۆتە دەست كۆرە، ئەسىپىن لە باخەلىا فەتەرۆيەتى،
 ئەسىپىن دەلىن: (ئەگەر دەمرۆنى، دەمچىنى، ئەگەر دەمكولىنى لۆ بابم دەرىنى)
 - ۳- باز: بازی لهسهر نیشتوتهوه، باز لیپداوه

- ٤- بەرخ: بەرخى نيره(ئازا و نەترسە)، بەرخى تير شيره، بەرخى بەر مانگا، بەرخى نير بۆ
 سەربرينه
- ٥- بزن: بزنى ديليزه، بزنى ئارد خواردوو، قاچه بزن، (بزن نهگبهتى بيگريّت، نانى شوان ئهخوات)
- آ- پشیله: پشلیهی حهوت رووح، پشیلهی سهر مهنجهل، پشیلهش تۆبه له مشك خواردن دهكات، پشیلهشۆر، چاو پشیله، گۆشتی به پشیله سیاردووه
- حوشتر: حوشتر و حهمامیان نهگوتووه، خهونی حوشتر دهبینیّت، حوشتر و بلویّرلیّدان، نه شیری حوشتر نه دیداری عارهب، (حوشتره، له نزیك دهلهوه پیّت و له دوور ده پوانیّت)، (گهر حوشتر بكری، دهبی سهر دهری خانووت به رزبکهی)
- ۸− رێوی: رێوی قهمچووغه، رێوی خوٚی بهکونهوه ناچوو، ههڵهژیشی خستبووه دوای خوٚی،
 (وتیان رێوی کی شایهدته، وتی کلکم)، شایهدی رێوی کلکه، رێوی گهروٚك له شێری نووستوو باشتره
 - ٩- زەردەواله: دار به كونى زەردەوالهيا ئەكا
- ۱- سه گ: سه گتۆپ، له سه گ سوال ئه کا، سه گی هاره، سه گ بۆنی پێوه ناکات، سه گی ناو گهنمه، سه گی پاوه، سه گهناسيه تی، بۆ پوولێك سه گ پاودهنێت، دێڵه بهبايه، سه گ ساحێبی خۆی نهدهناسييه وه، سه گ به حاڵم نهبێ، سه گی ئاغا، سه گی به پێسته وه، سه گ به پێسته وه ده خوات، سه گی برسی، سه گی پێ سووتاو، سه گی هار چل شه و عومريه تی، گۆشتی سه گ به که ڵبی به راز
- ۱۱- شیر: گویّی شیر دهردینیت، دهس نه کا به قورگی شیرا، لیّی بووه ته کوّلی شیر، (لهجیّی شیران، ریّوی ده که کیّران)، شیره به فرینه، شیر و ریّوی هیّنانه وه، شیری بریندار، شیّر له همر کوی بی په نجه کی چیه، شیر بووه به ریّوی، (شیر ههر شیّره، چ نیّر بیّت، چ میّ)
- ۱۲- چۆلەكە: بە بەردىك دوو چۆلەكەم كوشت، چۆلەكەى ئەمسال بە ھى پار دەلى وەرە فىرە ۱۲ جريوه جريوت كەم
- ۱۳ گا: له گویّی گادا نووستووه، گای قهشه، گاوگۆلك(ههرچ و پهرچی)^۸، گای پیخن، گای ناو گۆلكان، دهڵیّی گهنهی گونی گایه، گای له گایهل نییه و پیّی بهفر بردوویهتی، گونه گا، گا گوو نهكا، گا به گون ئهناسیّ، گای بنه، (گا لهگهل گایا پهنگیشی نهگریّ، خووی ئهگریّ)، خو گا نییه ههر له ییستیکا بیّت، گا به ییستهوه ئهخوا
- ۱٤ گورگ: پرسه گورگانی، گورگه و له پیستی مهردایه، (گورگ که پیر بوو، دهبیته مهخسهرهی سهگ)، گورگیان نیشاندام، خو گورگت نهکوشتووه، گورگ و توبه، گورگی دهم به خوین، گورگی باران دیته، توبهی گورگ مهرگه، مهر و گورگ پیکهوه ناو دهخونهوه، نهگهر فهساد نهبوایا مهر و گورگ پیکهوه ناویان دهخواردهوه.

- ۱۵ کهر: کرتپ، وهك کهر ئهتپی کهری ناو جوّگهیه، کلکی کهر به دهسپ دهگریّت، کهری/گوّلکی عوزیّر پیغهمبهره، کهرکردن، کهر پی گان، کهره پیاو، کهربازاپی، کهرتپیّن، کهر بچیّته بهغدا نابیّته هیّستر، (گا کردی، کهر خواردی)، کهری خوّمه و پای شکاوه، (له کهریّکی توّپیو دهگهریّ، نالهکهی لیّبکاتهوه)، کهرگی، کهری دهستهوایه
 - ١٦- كەرويشك: كەرويشكە خەو، كەرويشك بە عارەبانە دەگريت
- ۱۷- كەلەشىر: كەلەشىرى ناوەخت، (كەلەشىرى ناوەخت ئەگەر سەرى نەخۆى سەرت ئەخوا)، كەلەشىرىش نەبى رۆژ ھەر ئەبىتەوە، (ئەگەر مەلا نەبىت بە كەلەشىر ئەلىن بولقاسم)
 - ۱۸ كوندەبەبۆ: (كوندەبەبۆيە، ديتە بەردەستى)، كوندەبەبۆى لەسەر نيشتۆتەوە
- ۱۹ کێچ: کێچ چووهته لهشییهوه/کهوڵییهوه، وهك کێچ ئهپهڕێ، کێچ دهئهنگێوێ، بهز له کێچ ئهکاتهوه
- ۲۰ مار: مارانگاز، مار به دەستى دوژمن بكوژه، ماركوژيان كرد، مارى بى ئيجازه، دانى مار، دەس ئەكا به كونى ماردا، (مار رقى له سيره، سيريش له بهردهم كونهكهى شين دهبى)،
 (مارانگەسته له خشهى مارميلكه ئەرەويتەوه)، مار بەقسەى خۆش له كون ديته دەرەوه، سييهه ماره
- ۲۱ مەر: مەرى خوا، مەر پى لە بەرخى خۆى نانى، مەرى بى شوان، (بزن بەپئى خۆى، مەر
 بەپئى خۆى)، (بزن تا ئيوارە قنگى بە دەرەوەيە، ھىچ باس نىيە، مەر قنگى بەدەركەويت
 دەبئته چەيلەريزان)
 - ٢٢ مەيموون: مەيمون لەخۆى نەبوو، ئاولەشى دەركرد
- ۲۳ میش: گونی میش دهخهسیننیت، میشیك میوانی نییه، میشیك دهكاته گامیشیك، میش
 لهبهردهمی ههلنافریت، میش له دهمی خوی یاس ناكا، (میش بگیت، بالی ناشكینیت)

ئەنجام

- \-له كۆمهڵگاى كورديدا هەندێك له گيانداران به كاريگهريى ئاينى ئيسلام خۆشەويستن يان پيرۆزييەكيان هەيه، به پێچەوانەوە ھەندێكيشيان خۆشەويست نين و بێزراون، ئەمەش له زماندا رەنگيداوەتەوە، بەتايبەتى له پێكهاتەى ئيديەمدا.
- ۲- زۆر له گیانداران چوونهته پیکهاتهی ژمارهیهکی زۆری ئیدیهم و پهندهوه، بهتایبهتی ئهوانهی زۆرتر له ژیانی خهلکهوه نزیك بوونه و سیفهتیکی سهرنجپاکیشی باش یان خراپیان ههبووه، زۆرتر بهکارهیندراون.
- ۳- ناوی ههندیّك له گیانداران له كومهلّگای كوردیدا واتایه كی زیاده یان لی باركراوه و به پیّی واتاباركراوه كه بوونه به هیّمای ههندیّك سیفهتی وهك (ئازایی، بی عهقلّی، فیلّبازی ..هتد).
- ٤-له زمانی کوردیدا بۆ ناونانی ههندیک له گیانداران پشت بهستراوه به شوینی ژیانیان، یان سیفهت و پیشه و رهنگ و رهفتاریان.

۵ له زمانی کوردیدا ههندیّك له ناوی گیانداران وه کو ناوی بیّلایه ن مامه لهیان له گه لدا ده کریّت، ئهمه ش به هوی ئه وه وه یه که خه لکی ئاسایی ناتوانن نیّر و میّی ئه و گیاندارانه بناسنه وه.

```
يەراويزەكان:
                                                      مدخل الى علم اللغة، محمد حسن عبدالعزيز(د)، لاع٩.
                                                    زمان و یاسا کوّمه لایه تیپه کان، به هار زایر محمد، لا ۱۸.
                             رهههندی دهروونی له بواری راگهیاندندا، عهبدوالواحید موشیر درهیی(د)، لا ٤٥٠.
                                                                       حەيوانات، فەرھاد ييربال، لا١٢٦.
                                                        ° واتاسازی، عهبدولواحید موشیر درهیی(د)، ۱۲۱۷.
                                                 زانستی پراگماتیك، عەبدولواحید موشیر دزەیی(د)، ۲۵۸.
                                                    كوردۆلۆجى، عەبدولواحيد موشير دزەيى(د)، لا٩٣-٩٤.
                                        واتاسازی وشه و رسته، عهبدولواحید موشیر دزهیی(د)، ۲۲۱-۶۸.
                                              بروانه:ئيديهم له زماني كورديدا، فهتاح مامه عهلى، لا١٥-٥٩.
 وشهى زمانى كوردى، ئەورەحمانى حاجى مارف(د)، لا٦٦. ھەروەھا بير و راى جياواز ھەيە لەبارەى ئيديەم و
    یهکهی ئیدیهمهوه. بروانه: ئیدیۆم — چهشن و پیّکهاتنی له زمانی کوردیدا، شیلان عومهر حسهین، لا۱۵–۲۷.
                                               زمان و یاسا کوّمه لایه تیپه کان، به هار زایر محمد، لا ۲۵-۲۳.
                                                     مدخل الى علم اللغة، محمد حسن عبدالعزيز(د)، لا ٩٤.
                                             ۱۲ ئاسۆيەكى ترى زمانەوانى، وريا عومەر ئەمىن (پ.د)، ۲۷۷۱.
                                                        ئيديهم له زماني كورديدا، فهتاح مامه عهلى، لا٧١.
                                                                       ١٥ سورهتي (النمل) ئايهتي ٢٠،٢٢.
                                              ۱۲ فهرههنگی دیوانی شاعیران، محهمهد نوری عارف(د)، ۱۰۰۳.
 ۱۷ بالندهیه که، سنه ری گهورهیه و ژیرسکی سپییه و سهرپشتی سهوزه و پهلهوه ری بچووك پاوده کات: فهرهه نگی
                                                                                     دەريا، رزگار كەريم.
                                                            http://ejabat.google.com/ejabat/threa
                                                                         سورهتي (النحل) ئايهتي (٦٩).
                   ۲۰ له رووی پیکهاتنیشهوه ناوهکه له (ناو+پاشگری بچووککردنهوه) دروستبووه(میروو+له).
                                                  ييتۆكەكانى زمانەوانى، وريا عومەر ئەمين(پ.د)، لا١٢٦.
                                                                       حەيوانات، فەرھاد يىربال، لا٢١٠.
<sup>۲۲</sup> له قورئاندا هاتووه، که خوای گهوره سهرپێچيکارنی سزاداوه و کردوونی به مهيموون، بروانه سورهتی (ا<mark>لبقرة</mark>)
                                                            جوانیی زمانی کوردی، شوکر مستهفا، ۱۱۱.
                                                                          سورەتى (لقمان) ئايەتى (١٩).
                                                                      ٢٦ حهيوانات، فهرهاد پيربال، لا١٠٨.
                                                                               ههمان سهرچاوه، ۲۳۷.
                                              ۲۸ فهرههنگی وینهداری گیانداران، کهمال جهلال غهریب، ۲۵۷.
                                                                      ٢٩ حه يوانات، فهرهاد پيربال، لا ١٢٠.
                                                                              ۳۰ ههمان سهرچاوه ، ۲۲۲۱.
                                                http://www.mktaba.org/vb/showthread.ph
                                                                      حەيوانات، فەرھاد ييربال، لا٢٠٥٠.
                                                            <sup>۲۲</sup> قورئان و ئاژهڵناسى، سەروەر ھەسەن، لا٩٦.
                                                                               ههمان سهرچاوه ، لا٩٥.
                                                                        حەيوانات، فەرھاد ييربال، لا٥٠.
                                                                        ۲۱ سورهتی (النحل) ئایهتی (۱۱۵).
```

```
سورهتى (الاعراف) ئايەتى (١٧٦).
                                                              ۲۸ قورئان و ئاژەلناسى، سەروەر ھەسەن، لا،۱۰۸.
                                                                           <sup>۲۹</sup> حهیوانات، فهرهاد پیربال، ۲۳۱.
     بروانه: زمانهوانی، محمد معروف فتاح، لا۱۳۰-۱۲۱، واتاسازی وشه و رسته، عهبدولواحید موشیر دزهیی،
                                                                                               ... 1·E-ATY
                                             ۱۶ واتاسازی وشه و رسته، عهبدولواحید موشیر درهیی، ۲۸۱–۸۰.
                                                                                   ههمان سهرچاوه ، ۲۲۸.
                                                                   <sup>27</sup> واتاسازی، تالیب حوسین عهلی(د)، لا ۲۲.
                                رهههندی دهروونی له بواری راگهیاندندا، عهبدولواحید موشیر دزهیی(د)، لا ٤٥٠.
                                                                   واتاسازي، تاليب حوسين عهلي(د)، لا٢٣.
                                               واتاسازی وشه و رسته، عهبدولواحید موشیر دزهیی(د)، لا۸۸.
                                                                     زمانهوانی، محمد معروف فتاح، ۲٦٢١.
                                               واتاسازی وشه و رسته، عهبدولواحید موشیر دزهیی(د)، لا۸۸.
                                           ليْكوْلْينهوه زمانهوانييهكان، محهمهد مهعروف فهتاح(پ.د)، لا١٦٧.
                                ° ئیدیوم – چهشن و پیکهاتنی له زمانی کوردیدا، شیلان عومهر حسهین، ۲۷۲.
                                                         ۱۰ ئیدیوم له زمانی کوردیدا، جهلال مهحود عهلی، لا۱۱.
                                                                                   <sup>۲۲</sup> ههمان سهرچاوه ، ۲۲۲.
                              بروانه: لێڮۅٚڵينهوه زمانهوانييهكان، محهمهد مهعروف فهتاح(پ.د)، لا١٦٧–١٩٩.
                                               بروانه: ئيديهم له زماني كورديدا، فهتاح مامه عهلى، لا ٠٨-٥٨.
                                 °° نَیْدَیوّم – چهشن و پیّکهاتنی له زمانی کوردیدا، شیلان عومهر حسهین، لاه ۸.
   ئيديهم له زماني كورديدا، فهتاح مامه عهلى، لا٧٥. نووسهر ئيديهمهكهي به شيّوهي ((له كهري مردوو ئهگهريّت
                                                                                          نالَىٰ بكيْشيْتەوە)).
                                                                                  ههمان سهرجاوه ، لا۸۷.
                                     ^^ لێڮۅٚڵێڹﻪۅۄۘ ڒؙؙ۫ٙٙٛڡانﻪۅانييﻪڮان، محەمەد مەعروف فەتاح(پ.د)، لا١٩١–١٩١.
                                بروانه: واتاسازی وشه و رسته، عهبدولواحید موشیر دزهیی(د)، لا ۱۹۳-۱۸۲.
                                          ليْكوّلْينهوه زمانهوانييهكان، محهمهد مهعروف فهتاح (پ.د)، لا ٢٠٦.
        11 قهش نُهوهیه، گیاندار(وهك بزن و گا و كهرویشك و ...) پهلهیهك له پهنگیكی جیاواز له نیّواچهوانی بیّت.
                                           بروانه: ئيديوّم له زماني كورديدا، جهلال مهحمود عهلى، لا ١٨٨-٢٦.
                                                          زانست بۆ ھەمووان، يۆلى يێنجەمى بنەرەتى، لا٤١.
   1° فهرههنگی ویّنهداری گیاندارانن، کهمال جهل غهریب، ۱۲۷. بر زیاتر زانیاری بپوانه: ههمان سهرچاوه، ۱۲۷-
                                                                                  <sup>٦٥</sup> ههمان سهرچاوه ، ۲٦٧.
                                                                                  ٦٦ ههمان سهرچاوه ، لا١٥٤.
                                                                           ۲۷ حهیوانات، فهرهاد پیربال، لا ٤٠.
                                                                           ٨٠ مەبەست پێغەمبەر (سولەيمان)ه.
له (c_0(c_0+c_0+d_0)) پیکهاتووه، که فونیمی نهبزوینی (c_0+d_0) بووه به (c_0-d_0) ئهمه دیاردهیه کی دهنگسازیی زاری (c_0+d_0)
                                    خوارووه، وهك (واران، وهفر، وه ...) لهبرى (باران، بهفر، به ..) بهكاردههيّنن.
                                                 فەرھەنگى وينهدارى گيانداران، كەمال جەلال غەرىب، لا١٢٢.
                                                            <sup>۷۱</sup> جاڵ، واته (داو): ههمبانه بۆرىنه، ههژار، لا۱۸۰.
                                             ۷۲ وشهرِوّنان له زمانی کوردیدا، ئهورهحمانی حاجی مارف(د)، ۲۷.
                                                     ههندی بهراورد و سهرنجی زمانهوانی، مهزن عثمان، لا٥.
                                                                                   ۷٤ ههمان سهرچاوه ، ۲۹۷.
  ° بیوانه: وشُهْرِوْنان له زمانی کوردیدا، ئهوپهحمانی حاجی مارف(د)، لا۸۶–۸۱، پیْزمانی کوردی، ئهوپهحمانی
                                                            حاجي مارف(د)، بەرگى يەكەم، (ناو)، لا١٣٤–١٣٧.
```

```
^{7} ئهم یاسایه پیگایه که بو دروستبوونی ناوی داپیزراو، بپوانه: پیزمانی کوردی، ئهوپره حمانی حاجی مارف(د)، بهرگی یه کهم، (ناو)، ۱۹۱۷–۱۹۲۱.

^{7} باوه شین (با + وه شین)، ناوی کی لیکدراوه له (ناو + په گی دروستبووه.

^{7} پیزمانی کوردی، ئهوپره حمانی حاجی مارف(د)، به رگی یه کهم، (ناو)، ۱۸۲۷–۱۷۲۰.

^{8} هه مان سه رچاوه ، ۱۹۷۷–۱۷۲۰.

^{1} پره هه ندی ده روونی له بواری پاگه یاندندا، عه بدولوا حید موشیر دره یی (د)، ۱۹۷۷.

^{7} زمانه وانی، محمد معروف فه تاح (پ. د)، ۱۹۷۷.

^{7} پوخته یه کی وردی پسته سازی کوردی، عه بدوللا حوسین په سول، ۱۹۵۵.

^{8} فیدیه مه مان سه رچاوه ، ۱۹۵۵–۱۹۵.

^{8} شیدیه می کوردیدا، فه تاح مامه عه لی، ۱۹۵۷.
```

Animal names in Kurdish language

Asst.Lecturer: Hewa Ahmed Assaf(M.Sc: Master)

hiwaassaf@yahoo.com

Summary

This research represents a study about animal image in Kurdish culture, and Kurdish language treatment with the animal names. In Kurdish Society, the recognized animals of Kurdish nature, because of people's treatment and experience, they got a mental image in the mind of Kurdish individuals. These images either represent their own feature, color, and form or they depend on their behavior. Sometimes the animal names come in the legend, a famous literary or religious text, and human being pictures them different from his own feeling. As a result, these images become a part of Kurdish individual thinking and culture, it reflects in language and the name of large number of animals builds a number of idioms, proverbs and sayings. Comparatively, their names are used for human being in form and behavior.

The research consists of two parts: the first part talks about animals in Kurdish culture and its reflection in language. The second part deals with naming animals and their role in Kurdish language.